

Grupa BIZOT

Podręcznik #2

MOBILNOŚĆ W stronę „bardziej zielonego” transportu

Ostatnia aktualizacja: maj 2023

Celem drugiego podręcznika towarzyszącego zaktualizowanemu Zielonemu Protokołowi Bizot” jest podzielenie się z innymi muzealnikami studiami przypadków i narzędziami pomocnymi w przyjęciu bardziej zrównoważonych praktyk dotyczących przemieszczania obiektów, w szczególności w poszukiwaniu alternatyw dla transportu lotniczego, wtedy gdy są one dostępne, oraz korzystaniu z wirtualnego kuriera jako preferowanej opcji.

Spis treści

1. Wstęp	3
2. Środki transportu i wirtualni kurierzy	4
3. Dzielenie się doświadczeniami	9
4. Narzędzia praktyczne	10

1. Wstęp

Mobilność osób i obiektów od dekad leży u podstaw współpracy między muzeami. Międzynarodowe wypożyczenia napędzają rozwój wielu instytucji na całym świecie. Ten ważny aspekt działalności wymaga jednakże dostosowania praktyk muzealnych do realiów funkcjonowania w dobie kryzysów klimatycznego i naturalnego.

Niniejszy podręcznik powstał po to, by podzielić się z innymi muzealnikami istniejącymi już rozwiązaniami, które pomogą zaadaptować regułę pierwszeństwa „zielonej opcji”, czyli wyboru metod o niższej emisji CO₂ (takich jak transportu morskiego, drogowego lub kolejowego, ale też wirtualnych kurierów) podczas podejmowania decyzji związanych z planowaniem transportu zarówno osób, jak i obiektów. Reguła pierwszeństwa „zielonej opcji” przekłada się na szereg elementów, które należy rozważyć, zanim odrzuci się bardziej przyjazne środowisku rozwiązanie. Zasada ta wymaga jednak wzajemności, aby cały ekosystem działał na rzecz „bardziej zielonych” praktyk, współpracy między instytucjami i zawodowego zaufania.

Treść podręcznika oparto na wynikach prac prowadzonych w ostatnich latach przez szereg profesjonalnych instytucji, stowarzyszeń i organizacji¹, które skoncentrowały się na wprowadzeniu wirtualnych kurierów i/lub sprawdzeniu alternatyw dla transportu drogą lotniczą. Zgodnie z Gallery Climate Coalition² (dalej GCC): „na każdą tonę dzieł sztuki transport lotniczy wytwarza około 10 razy więcej CO₂e niż transport na tę samą odległość drogą lądową i około 60 razy więcej CO₂e niż transport na tę samą odległość drogą morską”. Wiele muzeów z dużym powodzeniem korzystało w czasie pandemii z opcji wirtualnego kuriera. Rozwiązanie to jest kolejnym aspektem mobilności, do którego wdrożenia Grupa Bizot chciałaby zachęcić instytucje muzealne, a docelowo do uznania wirtualnych kurierów za opcję stosowaną domyślnie. Tego typu działanie będzie mieć bezpośredni wpływ na zmianę poziomu emisji CO₂ generowanego przez dane muzeum – niektóre instytucje (np. The Art Institute of Chicago) były już nawet w stanie wyliczyć oszczędności osiągnięte dzięki korzystaniu właśnie z wirtualnych kurierów.

¹ Zwłaszcza AIC; ARCS; GCC; UKRG.

² Gallery Climate Coalition, <https://galleryclimatecoalition.org/>.

2. Środki transportu i wirtualni kurierzy

2.1 Przegląd wykorzystywanych środków transportu

Transport	Za/przeciw	Twoje doświadczenia
Lotniczy (obecnie najczęściej stosowana opcja)	Za: bezpieczny, niezawodny i szybki/punktualny Przeciw: najwyższa emisja CO ₂ , środek transportu najdroższy i zależny od rozkładu lotów cargo	
Morski (obecnie stosowany głównie do dużych i ciężkich obiektów)	Za: jeden z najmniej zanieczyszczających środowisko środków transportu, tańszy Przeciw: bardzo długa podróż, kwestie bezpieczeństwa, dostęp do portu, stosunkowo niewielkie doświadczenie i wiedza przewoźnika w zakresie obchodzenia się z dziełami sztuki	
Drogowy (obecnie dość popularny w Europie, ale mniej na innych kontynentach)	Za: szybszy i bardziej dostępny niż morski Przeciw: pojazdy zanieczyszczające środowisko, wymaga łączenia transportów, aby zwiększyć jego „zielony wymiar”	
Kolejowy	Wymaga dalszej analizy, jako że żaden z autorów „Zielonego Protokołu Bizot” nie ma doświadczenia w tym zakresie ³	

Polecana literatura [w jęz. angielskim]

- STICH: Ocena „cyklu życiowego” muzealnych wypożyczeń i wystaw
Life Cycle Assessment of Museum Loans and Exhibitions [tutaj]
- GCC: Omówienie operacji zrównoważonego transportu dzieł sztuki
Sustainable Shipping Campaign Overview [tutaj]
- GCC: Względy środowiskowe frachtu morskiego i drogowego vs lotniczego
Environmental Considerations of Sea and Road vs. Air Freight | [tutaj]
- GCC: Ubezpieczenie dzieł sztuki na czas frachtu morskiego
Fine Art Insurance for Sea Freight [tutaj]
- GCC: Dieslowe vs elektryczne samochody typu van
Diesel vs. Electric vans [tutaj]
- GCC: Morskie i drogowe trasy towarowe z szacunkami emisji
Sea & Road Freight Routes With Emissions Estimates [tutaj]
- Program pilotażowy frachtu morskiego Christie’s i Crozier
Christie’s and Crozier sea freight pilot scheme [tutaj]

³ Grupa robocza planuje w przyszłości przeprowadzić badania porównawcze, aby lepiej rozpoznać potencjał tego typu transportu.

Wspólne działanie w kierunku uznania transportu morskiego, drogowego lub kolejowego za opcje preferowane dla dalekodystansowych przemieszczeń obiektów

Pomimo iż transport morski, drogowy lub kolejowy nie zawsze jest dostępny, muzea powinny podjąć następujące działania, aby wykonać krok w stronę „bardziej zielonych praktyk transportowych” i opcji o niższej emisji CO₂:

- każdorazowo prosić przedstawicieli firm transportowych o podanie wyceny transportu drogą morską, lądową lub kolejową, gdy tego typu transport jest dostępny;
- każdorazowo prosić przedstawicieli firm transportowych o dokument z jasną informacją na temat emisji dwutlenku węgla⁴;
- rejestrować zdarzenia i dane dotyczące emisji przez poszczególne rodzaje środków transportu i analizować je w ujęciu rocznym;
- doradzać spedytorom dzieł sztuki, aby aktywnie dążyli do łączenia zleceń transportów;
- orędować na rzecz wzajemności w niewymaganiu transportów na wyłączność i użyczeń typu „*last on, first off*” [ostatni obiekt na wystawie, pierwszy z wystawy] oraz popierać elastyczne harmonogramy wydawania obiektów w użyczenie.

2.2 Kurierzy

WIRTUALNI KURIERZY – najczęściej zadawane pytania⁵

1. Jednym z największych ograniczeń dla wykorzystania opcji wirtualnego kuriera są trudności technologiczne. Jak je pokonać?

Sprawdź, czy łączność Wi-Fi działa poprawnie i z wyprzedzeniem rozwiąż ewentualne problemy z połączeniem. Obecnie dostępnych jest wiele urządzeń i systemów, które mogą zostać użyte do przeprowadzenia zdalnego spotkania z kurierem. Poproś swój zespół, aby poświęcił czas na wcześniejsze ustawienie sprzętu. Użyj przenośnych urządzeń, takich jak telefon komórkowy lub tablet, aby móc pokazać kurierowi detale. Ustaw przynajmniej dwie kamery – jedną, by pokazać całe miejsce pracy, oraz drugą, skierowaną bezpośrednio na obiekt. Przygotuj plan alternatywny na wypadek, gdyby łączność została zerwana.

Zazwyczaj to firmy transportowe dbają o szczegóły dotyczące podróży (lot/pociąg, hotel i diety), poproś więc dostawcę i agentów z nim współpracujących, aby zapewнили niezbędną technologię/sprzęt do skutecznego przeprowadzenia tego działania.

⁴ Zob. przykłady odpowiednich zapisów w dokumentach zakupu w Podręczniku 2 (str. 9), aby poprosić przedstawiciela swojej firmy transportowej o właściwe dane.

⁵ W niektórych krajach działalność rzecznicza dąży do popierania zmiany systemów odszkodowań, które nie uwzględniają jeszcze możliwości skorzystania z kurierów wirtualnych.

2. Jakiego typu oprogramowanie powinno zostać użyte?

Użyj zatwierdzonego w Twojej instytucji programu do komunikacji za pośrednictwem internetu, na przykład Microsoft Teams, Zoom itp., i omów z wyprzedzeniem jego kompatybilność z oprogramowaniem muzeum biorącego/dającego w wypożyczenie obiekty. Upewnij się, że wybrany sposób połączenia jest dostępny dla wirtualnego kuriera i że rozumie on, jak z niego korzystać. Być może konieczne będzie przetestowanie oprogramowania przed spotkaniem.

3. Co można zrobić w przypadku, gdy jakość obrazu jest niska?

W przypadku, gdy kurier nie może dostrzec subtelnych zmian w stanie zachowania (np. odspojen farby, spękań/pęknięć, innych zauważalnych zmian w wyglądzie powierzchni, które mogą być problematyczne), rozważ rozwiązanie hybrydowe – odbiór online w czasie rzeczywistym, a następnie przesłanie dobrej jakości zdjęć mailem z możliwością uzyskania odpowiedzi zwrotnej.

Pomocne może okazać się także wcześniejsze przesłanie drogą elektroniczną opinii o stanie zachowania i ustalenie wstępnego spotkania z konserwatorem lub innym pracownikiem, który będzie później oceniać stan zachowania obiektu.

4. Jak zapewnić dobry poziom komunikacji?

- potwierdź, że wybrana platforma działa zarówno po stronie gospodarza, jak i wirtualnego kuriera;
- zredukuj dźwięki z otoczenia w pomieszczeniu, z którego będziesz korzystać podczas połączenia;
- rozpocznij spotkanie i w ramach wprowadzenia, jeszcze przed podjęciem działań, omów cel i oczekiwania względem spotkania oraz kolejność, w jakiej realizowane będą poszczególne czynności; komunikuj się w jasny sposób, aby mieć pewność, że oczekiwania wszystkich stron są zgodne, omów również, co ty i kurier musicie zobaczyć oraz kto dokładnie to umożliwi; rób przerwy w taki sposób, aby kurier miał możliwość uzyskać dodatkowe wyjaśnienia zawsze, gdy uzna to za konieczne;
- przeznacz więcej czasu na nawiązanie kontaktu i dowiedz się, kto zarządza komunikacją w zespole pracującym na miejscu;
- spotkania organizowane pomiędzy stronami jeszcze przed montażem/demontażem są kluczowe dla osiągnięcia sukcesu i płynnego (bezproblemowego) przebiegu całej procedury; spotkania te powinny służyć wyjaśnieniu oczekiwań oraz wzmocnieniu relacji zawodowych.

5. W jaki sposób postępować, jeśli w trakcie spotkania nie widać otoczenia obiektu oraz wykonywanych tam prac?

Poproś, aby dopasować kąt widzenia kamery. Poświęcenie chwili czasu na obejrzenie najbliższej przestrzeni ekspozycyjnej, jeszcze zanim rozpocznie się spotkanie kurierskie, bardzo ułatwia zadanie.

Niektóre urządzenia dają możliwość ustawienia funkcji panoramicznej lub widoku 360° (np. Owl Pro, ma wysoki wskaźnik skuteczności, www.owllabs.com), natomiast zbliżenia detali można wykonać, wykorzystując kamerę w telefonie .

6. Jak można ograniczyć ryzyko niedopatrzenia uszkodzeń?

Zaufaj drugiej instytucji, zwłaszcza jeśli współpracowaliście już wcześniej. Zaufaj firmie transportowej i pozostałym dostawcom, szczególnie jeśli korzystałeś już z ich usług. Wyjaśnij swoje obawy, zanim zostanie ustalony termin transportu i umówione spotkanie z kurierem. Upewnij się co do ich możliwości, zasobów, metod pracy itp.

W czasie transportu użyj dostępnych na rynku narzędzi, które zapewnią Ci większy spokój, takich jak trackery lokalizacji, wibracji i parametrów klimatu.

W przypadku zaistnienia niejasnych sytuacji podczas spotkania poproś drugi zespół o przerwanie pracy i wyjaśnienie kwestii, które wzbudzają Twoje wątpliwości.

Warto podkreślić, że ze wszystkimi zaangażowanymi stronami należy określać swoje oczekiwania odpowiednio wcześniej i w sposób jednoznaczny, oraz na bieżąco dodawać nowe wskazówki (w miarę zwiększania się stanu wiedzy o całym procesie).

7. Jak przekonać dającego w użyczenie do zaakceptowania opcji wirtualnego kuriera zamiast tradycyjnego rozwiązania?

Nawiąż dobrą relację i zbuduj zaufanie na etapie negocjowania użyczenia. Dopytaj o wszystkie wątpliwości i skonsultuj się ze wszystkimi stronami. Zaproponuj wzajemność i odnieś się do odpowiedzialności wszystkich za zrównoważone działania. W tym celu możesz skorzystać z przykładowego szablonu treści maila, który znajduje się w dalszej części tego podręcznika.

8. Jak ułatwić żyjącemu artyście wirtualny montaż jego prac?

Uzgodnij oczekiwania i z wyprzedzeniem uświadom o wszystkich ograniczeniach. Zapewnij o swoich umiejętnościach związanych ze skutecznym ograniczaniem ryzyka. Sprawdź,

czy artysta chciałby nadzorować cały proces w czasie rzeczywistym, czy wystarczy mu przesłanie filmu lub zdjęć dokumentujących proces.

Jeśli wymaga tego rozmiar i złożoność procesu, zapewnij więcej kamer, tak aby była widoczna cała przestrzeń, w której będzie odbywał się montaż/demontaż. W celu uniknięcia zamieszania uzgodnij jednego lidera – osobę odpowiedzialną za komunikację, która będzie przekazywała reszcie zespołu uwagi artysty.

9. Czego wymaga się od kuriera wirtualnego?

Bycie wirtualnym kurierem wymaga takiego samego nastawienia, jak kurier *in persona*, ale również pełnej akceptacji, że cały proces będzie przebiegać nieco inaczej:

- **Bądź przygotowany.** Musisz znać swoje obiekty i posiadać wiedzę, jakie potencjalne kwestie należy poruszyć w czasie spotkania. Dowiedz się też, w jaki sposób obsługiwać wykorzystywane oprogramowanie.
- **Bądź na czas.** Pamiętaj też o istnieniu różnych stref czasowych.
- **Bądź elastyczny.** W związku z tym, że zawsze może wydarzyć się coś nieoczekiwanego, podobnie jak w przypadku tradycyjnie przeprowadzanych działań *in persona*, zachowaj elastyczne podejście w trakcie wypełniania swoich zadań.

Wspólne uznanie wirtualnego kuriera za opcję bezpieczną i praktyczną oraz za rozwiązanie preferowane przy przemieszczaniu obiektów

Pomimo iż nie zawsze będzie możliwe skorzystanie z opcji wirtualnego kuriera, muzea powinny pracować nad zredukowaniem potrzeby wysyłania kurierów poprzez proces identyfikacji ryzyka. Delegowanie kurierów do instytucji, do której użyczane są obiekty, powinno być brane pod uwagę jako rozwiązanie wykorzystywane tylko wówczas, gdy nie zostanie rozpoznana żadna inna metoda związana z ograniczeniem ryzyka. Przy podejmowaniu decyzji muzea powinny rozpatrzyć możliwość wykorzystania następujących opcji:

- a) rezygnacja z kuriera,
- b) kurier wirtualny,
- c) kurier zewnętrzny w miejscu docelowym,
- d) wspólny kurier na miejscu,
- e) kurier na miejscu.

3. Dzielenie się doświadczeniami

3.1 Transport drogą morską – studia przypadków

- Studium przypadku 1:
Transport wodą dużych ciężarów w Rijksmuseum (Holandia) [[tutaj](#)]
- Studium przypadku 2:
Transport drogą morską w Louisiana Museum of Modern Art (Dania) [[tutaj](#)]
- Studium przypadku 3:
Przewóz obiektu nabytego do zbiorów drogą morską w Art Institute of Chicago (USA) [[tutaj](#)]

3.2 Wirtualni kurierzy – studia przypadków

- Studium przypadku 4:
Żyjący artyści jako wirtualni kurierzy M+ [[tutaj](#)]
- Studium przypadku 5:
Dane dotyczące zmniejszenia od 2021 roku liczby kurierów w MoMA [[tutaj](#)]

3.3 Wirtualni kurierzy – polityki i raporty/sprawozdania

- Art Institute of Chicago – Raport dotyczący wirtualnych kurierów [[tutaj](#)]
- Art Institute of Chicago – Polityka dotycząca wirtualnych kurierów [[tutaj](#)]
- National Galleries of Scotland – Aktualizacja raportu o kurierach [[tutaj](#)]
- National Galleries of Scotland – Wytyczne kurierskie [[tutaj](#)]
- National Galleries of Scotland – Polityka kurierska [[tutaj](#)]
- Tate – Zasady dotyczące kurierów [[tutaj](#)]

4. Narzędzia praktyczne

4.1 Wzór informacji o kurierze dla przekazującego obiekty w użyczenie

Standardowa wiadomość e-mailowa dla przekazujących obiekty w użyczenie do Rijksmuseum:

Szanowni Państwo,

chcielibyśmy poinformować o możliwościach, jakie oferuje Rijksmuseum w odniesieniu do kurierów. Prosimy również o udzielenie odpowiedzi na kilka pytań:

1. *Odkurzanie: Nasz wyspecjalizowany zespół codziennie dokonuje przeglądu obiektów znajdujących się w muzeum, w tym w przestrzeniach wystawienniczych, aby oczyścić je z kurzu, jeśli tego wymagają. Do odkurzania ram obrazów (o ile nie są one wyjątkowo delikatne) i rzeźb pracownicy używają miotełek z piór strusia. Bylibyśmy wdzięczni za informację, czy tego typu odkurzanie jest dozwolone w przypadku Państwa obiektów, abyśmy mogli odpowiednio poinstruować naszych pracowników.*
2. *Prosimy również o wiadomość, czy Państwa obraz wymaga zabezpieczenia w postaci odgradzenia i wyznaczenia bezpiecznej odległości od zwiedzających.*
3. *Zazwyczaj umieszczamy etykietę bezpieczeństwa na odwrociu naszych obrazów i obiektów wypożyczonych. Jest to detektor ruchu – jeśli tylko jakikolwiek ruch obiektu zostanie wykryty, natychmiast zostanie zaalarmowany znajdujący się najbliżej strażnik, jak też centrala służb ochrony. Czy życzą sobie Państwo, aby tego typu zabezpieczenie zostało umieszczone na odwrociu Państwa obrazu (ramy)?*
4. *Prosimy o przesłanie wymiarów obrazu w ramie.*

Jeśli chodzi o kuriera, chcielibyśmy poinformować o kilku możliwościach, jakie możemy Państwu zaoferować:

1. Kurier

Jeśli zdecydują się Państwo przysłać kuriera na czas montażu i/lub transportu obiektu, możemy służyć pomocą w organizacji hotelu i diet.

2. Kurier wirtualny

Jeśli wybiorą Państwo wirtualny nadzór nad montażem, możemy zaprosić kuriera na wirtualne spotkanie na platformie Microsoft Teams w przewidzianym czasie montażu użyczonego obiektu. Jeden z pracowników naszego działu inwentarzy omówi wraz z kurierem wszystkie etapy procesu oraz będzie pośredniczył w kontakcie między montażystami a kurierem. Jeden z naszych konserwatorów sprawdzi stan zachowania i omówi z Państwa kurierem wszystkie szczegóły i/lub odpowie na pytania. Raport o stanie zachowania zostanie podpisany jednostronnie. Po zakończeniu montażu otrzymacie Państwo jego skan. Przyjęcie transportu i rozładunek będą nadzorowane przez pracownika naszego działu inwentarzy.

Skrzynia zostanie umieszczona w chronionym pomieszczeniu magazynowym lub przeniesiona od razu na miejsce wystawy.

3. Brak kuriera

Jeśli zdecydujecie się Państwo nie wysłać kuriera, jeden z pracowników naszego działu inwentarzy zajmie się nadzorem nad przyjęciem transportu i rozładunkiem użyczonych obiektów. Nasz konserwator sprawdzi stan zachowania i jednostronnie podpisze raport o stanie zachowania. Po zakończeniu montażu prześlemy skany dokumentów i – jeśli sobie Państwo życzą – zdjęcia dokumentujące montaż.

Jeśli mają Państwo jakiegokolwiek dodatkowe pytania, prosimy o kontakt.

Z poważaniem,

.....

4.2 Narzędzie ułatwiające podjęcie decyzji o kurierze ARK

Narzędzie *The ARK Courier Decision Tool* (udostępnione w sierpniu 2021 r.) jest bardzo praktycznym rozwiązaniem, które wspiera podejmowanie decyzji przy wyborze odpowiedniej formy kurierowania. Narzędzie to dostępne jest online [[tutaj](#)].

4.3 Schemat szkolenia na wirtualnego kuriera ARK

Grupa Inwentaryzatorów Wielkiej Brytanii (UK Registrars Group), Grupa Inwentaryzatorów Holenderskich (Nederlandse Registrars Groep) oraz Grupa Inwentaryzatorów Nordyckich (Nordic Registrars Group) wspólnie opracowały szczegółowo przygotowany schemat szkolenia kuriera, który zawiera również sekcję poświęconą szkoleniu wirtualnego kuriera. Schemat ten, wraz z innymi powiązanymi tematycznie materiałami szkoleniowymi i informacjami, jest dostępny online [[tutaj](#)].

4.4 Przykład zapisów z dokumentów przewozowych Tate

Wymagania środowiskowe

Zrównoważenie ma wysoki priorytet dla Tate, a obecnie, jako że wkraczamy w nową fazę dojrzałości w zakresie monitorowania i redukcji naszego śladu węglowego, wymagamy od dostawców produktów i usług, aby przekazywali nam więcej informacji, które umożliwią nam podejmowanie decyzji związanych z rozliczeniem emisji dwutlenku węgla w sposób podobny do tego, który jest stosowany przy decyzjach dotyczących rozliczeń finansowych.

Oczekujemy, że wszyscy przedstawiciele firm transportowych dostarczą w każdym roku rozliczeniowym, jako element realizacji usług transportowych uwzględniony w ofercie, następujące informacje dotyczące swojej floty:

- typ pojazdu
- wiek pojazdu (w przypadku transportu drogowego)
- rodzaj paliwa
- przebieg.

Agenci powinni też dostarczyć raz na kwartał dane, które umożliwią Tate obliczenie śladu węglowego poszczególnych wystaw. Oczekujemy dostarczania następujących informacji:

- waga obiektu w skrzyni/opakowaniu (w kg)
- miejsce odbioru
- miejsce dostawy
- dystans (w km)
- typ transportu według definicji rządowych współczynników konwersji.

Powyższe dane powinny raz na kwartał zostać przesłane drogą mailową do kierownika Działu Zamówień Publicznych w pliku o formacie zgodnym z programem Excel. Poniżej zamieszczono wzór deklaracji, który został przykładowo uzupełniony.

Dostawca powinien przeanalizować i zredukować wpływ zakontraktowanej dostawy na środowisko poprzez jej zgodność ze wszystkimi obowiązującymi przepisami i wymogami wynikającymi z ustaw, w tym między innymi z:

- dyrektywą Komisji 2006/14/WE, zmieniającą Załącznik IV do dyrektywy Rady 2000/29/WE w sprawie środków ochronnych przed wprowadzaniem do Wspólnoty organizmów szkodliwych dla roślin lub produktów roślinnych i przed ich rozprzestrzenianiem się we Wspólnocie;
- regulacją z 2013 roku (SI 2013/233) dotyczącą drewna i produktów z drewna (umieszczania na rynku/wprowadzania na rynek);
- zasadami legalnego i zrównoważonego pozyskiwania drewna i drewnopochodnych produktów, w zgodzie z polityką zamówień publicznych, <https://www.forestry.gov.uk/forestry/infid-9asi8n>;
- obowiązkowymi elementami Rządowych Standardów Zakupów, <http://sd.defra.gov.uk/advice/public/buying/products/>;
- najlepszymi praktykami i listą zabronionych substancji, opracowaną przez Tate [dostępną na żądanie];
- propozycją usprawnień w celu uwzględnienia najnowszych specyfikacji lub standardów środowiskowych, takich jak zastosowanie farb nisko-/nieemitujących LZO (lotnych związków organicznych), materiałów opakowaniowych, które można poddawać recyklingowi lub których składnik jest możliwy do ponownego wykorzystania, czy też użycie wysoce wydajnych paliwowo lub nisko-emisyjnych pojazdów;
- zasadą minimalizowania odpadów poprzez zapobieganie ich powstawaniu u źródła.